

Het schijnproces van Leipzig (1921)

Marc VAN TRIMPON

Het is niet omdat men van een bepaalde aanklacht door een rechtbank wordt vrijgesproken dat men niet schuldig zou kunnen zijn, net als men niet noodzakelijk schuldig is na door een rechtbank in een zaak zijn veroordeeld. Het gaat hier dan om wat kan worden ondergebracht onder de noemer "gerechtelijke dwalingen". Doorgaans gebeurt een gerechtelijke dwaling te goeder trouw of tegen beter weten in, wat zeer betreuenswaardig is. In sommige gevallen (bij voorbeeld in troebele tijden voortvloeiend uit oorlogsomstandigheden of revolutionaire toestanden; zaken met politieke, godsdienstige of filosofische achtergronden; zogeheten opiniedelicten en dergelijke meer) gebeuren "gerechtelijke dwalingen" niet zelden opzettelijk of moedwillig als gevolg van partijdigheid of vooringenomenheid, wat des te betreuenswaardiger is. Men heeft het dan over schijnprocessen. Zo kan het proces gevoerd in juni 1921 voor het Hoog Gerechtshof in Leipzig tegen een Duits politiemann die tijdens de Eerste Wereldoorlog in Geraardsbergen een vijftiental kinderen had aangehouden en zwaar mishandeld, doorgaan voor een schoolvoorbeeld van zo'n schijnproces of moedwillige gerechtelijke dwaling.

Tijdens de oorlog 1914-18 ⁽¹⁾ was er te Geraardsbergen een *Kommandantur* met het kantoor van de plaatscommandant en met de *Feldgendarmierie* (soort militaire politie). Ze kwam er bij de aanvang van de bezetting en was ondergebracht in het gebouw van de voormalige Kredietbank (Afb. 1) op de Markt. In het najaar van 1915 kwam er ook nog een Duitse politierechtbank (*Feldgericht*) en een lagere krijgsraad (*Kriegsgericht*) ⁽²⁾. Deze waren gevestigd in het herenhuis, Lessenestraat nr.110 (Afb. 2). *Kommandantur* en Duits gerecht werden echter door de bevolking meestal door mekaar gehaspeld wat onder meer blijkt uit het persartikel hierna (Afb. 3).

De rechtbank in Leipzig had de reputatie zich wat (te) zachtjes op te stellen tegenover landgenoten in zaken die te maken hadden met in bezet België gepleegde oorlogsmisdaden of misdaden tegen de menselijkheid. Maar dat de Duitse bezetters in 14-18 brutaal zijn opgetreden tegen de burgerbevolking, staat buiten kijf alhoewel dit door

Afb. 1: In dit pand op de Markt was de 'Kommandantur' ondergebracht. De foto is genomen in de jaren 1960. De bank kwam er pas in 1935. Op deze plaats bevindt zich vandaag een soort Oosters restaurant genaamd 'Mido'.

- ⁽¹⁾ Over Geraardsbergen en de Eerste Wereldoorlog, zie desgewenst P. MARCEL VAN KERCKHOVEN, *Geraardsbergen tijdens Wereldoorlog 1914-18*, Geraardsbergen, 1980.
- ⁽²⁾ Over de Kommandantur, het Feldgericht en Kriegsgericht, zie MARC VAN TRIMPON, *150 jaar gerecht in het kanton Geraardsbergen (1795-1945)*, Geraardsbergen, 2002, p. 29-37.

Afb. 2: Lessensestraat 110 waar Feldgericht en Kriegsgericht waren gehuisvest. Het pand behoorde toen toe aan het echtpaar Victor van Trimpont-Pieraert en reeds op dat moment oogde het zoals nu. (foto J. Coppens)

de Duitsers in veel gevallen werd gelogenstraft. Zij kaatsten vaak de bal terug en klaagden de al dan niet vermeende gruweldaden aan die door Belgische burgers zijn of zouden zijn begaan op Duitse militairen: "Wie Ihnen vielleicht bekannt ist, weichen die deutschen und belgischen Darstellungen zu dem Geschehen stark voneinander ab...", schreef majoor dr. hist. H. Osterdag aan ondergetekende en hij zette zijn *statement* kracht bij door voorbeelden te citeren die doen huiveren ⁽³⁾. De gruweldaden van Belgische kant werden dan door een Belgische historica weerlegd als zijnde onwaar ⁽⁴⁾ ... Na de oorlog werd door de Belgische overheid beslist niet alle gevallen van gruweldaden voor de rechtbank te brengen maar zich te beperken tot drie "affaires-type": één massamoord, met name gruwelen gepleegd in Andenne; een zaak van mishandeling van

gedeporteerden in het *Arbeiterlager* (arbeiderskamp) in Sedan en de marteling van Geraardsbergse kinderen. Laatstgenoemde zaak kwam voor het Hoog Gerechtshof te Leipzig op 8 juni 1921. De beklagden zijn twee Duitse intellectuelen, dr. jur. Ernest Zahn, bijgenaamd "den Brill", en student rechten Max Ramdohr (Raindohr), alias "de Witten", beiden uit Leipzig. Alleen Rahmdor bevindt zich echter in de beklagdenbank, zijn kompaan had tijdig de plaat weten te poetsen naar Nederland...

De ten laste gelegde feiten hebben zich voorgedaan eind 1917-begin 1918. Wat was er eigenlijk gebeurd ⁽⁵⁾? Een groepje vrouwen en kinderen was half november 1917 op de spoorweg restanten van steenkool en sintels (*skraboelen* ⁽⁶⁾) in 't Giesbaargs) gaan rapen. Plots daagde een man op die in dienst van de Duitsers stond. Er ontstond een scheldpartij en een van de kinderen gooide een steen. De man deed zijn beklag bij den Brill en de Witten... Diezelfde nacht nog hadden huiszoekingen plaats en werden aanhoudingen verricht.

Een oude «Giesbergse geschiedenis» 1914-18 Het Duitse «Gerichtshof en Kommandatuur»

Die waren eerst gevestigd op de Grote Markt (nu K.B. bank). Nadien ook in de Lessensestraat nr. 110... De eigenaar Mr. V. Van Trimpont was met heel zijn familie uitgeweken naar Engeland. In het huis verbleven de meid en de hovenier voor bewaking en onderhoud. De Duitsers namen het in beslag en heel de generale staf van «Bevelhaber Swartz» kon er logeren op de talrijke kamers van het verdiep. Op het gelijkvloers, rechts van de hall, in het grote salon, zetelden de «Herren Swartz en Oberts Bamowitz». Als vertaalster en sekretarisse was er ook «zwart Liesken» ze was potzwart van haar en vandaar die bijnaam. De winkelder, die dichtgemetseld was geweest, werd opengebroken en 't gezelschap zong van «Weib, Wein und Gezag» 't Was kermis oorlog!

Al wie wat mispikkeld had moest naar de «Kommandatuur» grote boeren gestraft voor frauderen of tot weinig aangeven van koeien, boter, melk enz., kregen boeten van 100 of meer mark. Betaalde men in goudstukken dan kreeg men de helft afslag. Kleine boerens, met lichtere overtradingen moesten voor boete zoveel brandnetels gaan trekken en inleveren. Dat diende om neteldoek te vervaardigen voor gekwetste soldaten. In de

week was het aan het «Gerichtshof» heen en weer geloop van stadsmensen, boeren en zelfs duitse soldaten, werden er gevonnist en dat betekende voor hen naar 't front in de vuurlinie.

Eens, midden in de zomer, werd gans de stad gestraft. Men had Duitse aansprakelijken besmeurd of afgescheurd. Vanaf 5 uur in de namiddag moest iedereen binnen blijven. Overtraders werden baboet en achtervolgd door gedresseerde duitse schepersherden. Werklieden van de «Alkumettenfabriek» kregen een «Ouswais» die werkten tot 7 uur 's avonds.

Wij, als kleine jongens dachten niet veel aan al die strafmaatregelen en als er geen school was (die nogal veel bezet waren door soldaten) gingen we naar het «Boelaere bosch». Rond 7 uur stapten we op ons gemak naar huis en we keken verwonderd... Al de straten leeg en geen levende ziel te zien. Wij moesten voorbij de «Kommandatuur» en we werden er besprongen door de duitse schepersherden. Enkele van ons groepje zijn met gescheurde broek thuis geraakt en daar kregen ze er nog een rammeling bij, omdat toen de klederen toch zo duur en onvindbaar waren.

M.M.M.S.
(vervolgt)

Afb. 3: Krantenbericht uit het Gouden Blad Geraardsbergen, 22 juni 1984.

⁽³⁾ Zie M. VAN TRIMPONT, *op. cit.*, p. 43 onder eindnoot 120.

⁽⁴⁾ Indien ik me niet vergis (ik ben niet voor 100% zeker) deed Sophie de Schaepdrijver dat in haar werk *De Grote Oorlog*, 1997.

⁽⁵⁾ Voor een uitvoerig relaas van de feitelijke gegevens, zie P. Marcel VAN KERCKHOVEN, *op. cit.*, p. 61-63. Te noteren evenwel dat de auteur het proces in Leipzig ten onrechte situeert in 1919.

⁽⁶⁾ Over *skraboelen*, zie desgewenst J. COPPENS, *Skraboelen*, in *Gerardimontium*, jg. 2005, nr. 201, p. 32.

Afb. 4: Geraardsbergse slachtoffers en getuigen: Zittend v.l.n.r.: Philemon de Vlaeminck en Robert van Waeyenbergh uit Overboelare; Gaston Spitaels uit Anderlues; François de Mecheleer en Alphonse Moreel uit Overboelare. Staand: Frans de Tant uit Geraardsbergen; Marcel van Waeyenbergh uit Overboelare; Bertha van de Catsye, echtg. Spitaels, uit Anderlues; J.B. van der Mijsbrugge uit Nederboelare; François van der heyden, Albert Vidts en Gaston de Broux uit Overboelare; Clovis van Hove uit Geraardsbergen; Albert de Schauwer uit Overboelare; dokters Arthur van der Schueren, Charles de Block en August van der kelen, allen uit Geraardsbergen (Foto gepubliceerd in *Le Patriote Illustré*, jg.37, nr.26, 12 juni 1921 en in *Le National Illustré*, jg.30, nr.25, 19 juni 1921)

Eerst wilde men weten wie de steen had gegooid, maar snel werd deze piste verlaten en wou men achterhalen door wie in Overboelare en Nederboelare signaaldraden buiten gebruik waren gesteld. Als gevolg van verdachtmaking werden zes kinderen en minderjarigen uit Overboelare en wat later vier uit Nederboelare en nog eens vier uit Geraardsbergen in hechtenis genomen (Afb. 4). Het onderzoek was in handen van beklagden. Een viertal maanden nadien werden de kinderen door de Duitse rechtbank veroordeeld en gevangen gezet in Frankrijk waar ze mishandeld zijn (7).

Hoe het proces verliep

Er bestaan meerdere verslagen in verband met dit proces. Zo bijvoorbeeld verscheen in een Franstalige krant een interview met

de Geraardsbergse dokter Arthur van der Schueren, een van de getuigen ten laste op het proces (8). Er was echter ook een verslaggever uit Geraardsbergen aanwezig op dit proces en hij brengt in *De Vaandrig* van 12 juni (Afb. 5) uitleg over het verloop van het proces (9). Op 8 juni, de dag van het rechtsgeding, werd hij in zijn hotel afgehaald door een *kriminal Oberwachmeister* en om klokslag 9 uur was alleman present in het groot *Reichsgericht*. Onze getuigen, zegge de drie artsen van op de groepsfoto, worden binnen gelaten in de zaal waar de Witten, alias Rahmdor, reeds plaats had genomen in de beklagdenbank. Hij had een van de meest vermaarde Berlijnse advocaten als verdediger. Rahmdor heeft nog steeds "dezelfde kattedop, een beetje bleker nog en zijne katachtige oogen nog een weinig loenscher", aldus de bedenkingen

van onze verslaggever. De getuigen à décharge zijn naast enkele voor ons volstrekt onbekenden (Gorg Landov, Alfred Flaxland, Ernst Dirr, Max Brauer, Max Vieweg, M. Brunner, Wilhelm Bucholz), vier mensen die in Geraardsbergen een "grote populariteit" genoten, met name Robert Schwarz, Georg Gaszner (bijgenaamd "de lange jugs"), Hugo Kessler en de Staehle die nauwelijks een paar maanden in Geraardsbergen verbleven had en daardoor minder bekend was. Robert Schwarz, beter gekend als Oberleutnant (10) Schwarz die tijdens de oorlog als rechter fungeerde voor belangrijke zaken in het Geraardsbergse *Kriegsgericht*. Ook (Von) Gassner, een burger uit Berlijn, was rechter maar dan in het *Feldgericht*. Luitenant kolonel (en niet majoor zoals door de verslaggever gemeld) Hugo Kessner was de laatste bevelhebber van de *Kommandantur* (11).

De naamafroeping nam niet veel tijd in beslag. Volgde dan de eedaflegging van de tolken, wat gepaard ging met wat complicaties waarbij de getuigen even de zaal moesten verlaten. De ondervraging van Rahmdor liep piteus af voor hem want de voorzitter van de rechtbank gaf hem nogal harde noten te kraken. Dan het getuigenverhoor. Dr. Van der Kelen en De Block bleven heel de tijd in de zaal als experts terwijl dokter Van der Schuren, tevens getuige, buiten moest wachten. Verder rapporteert *De Vaandrig*: *Onze knapen houden goed stand, zij beschuldigen ferm. Op zeker oogenblik ontstaat een debat tusschen president en verdediger over eene rechtspleging, 't duurt lang, tot rond twee uren: twee van de onzen zijn ondervraagd. Om vier herbegint het spel tot om acht, onze positie is goed.* Kessler brengt heel weinig bij tot verontschuldiging van Rahmdor,

(7) *Ons Volk*, nr.26, 2 juni 1921, p. 304, onder de titel *De gemartelde Geeraardsbergsche kinderen*. (Met dank aan ons medelid Jacques de Ro) - M. VAN TRIMPONT, *op. cit.*, p. 37, 43.

(8) Voor een Nederlandse vertaling van dit bijzonder interessant interview, zie Marc VAN TRIMPONT, *op. cit.* p. 34-36.

(9) Privéarchief, *De Vaandrig* van 12 juni 1921, nr. 11, p. 1, artikel *Naar het Gerecht(?) te Leipzig*. (Met dank aan ons medelid S. Vidts uit Overboelare).

(10) Oberleutnant = 1ste luitenant.

(11) De Geraardsbergse Kommandantur had territoriale bevoegdheid over niet minder dan 36 gemeenten.

De Vaandrig

van het Katholieke Vlaamsche Volk !

Hoofdopsteller: Jules Pieraert

Uitgever: Richard Hylebos, Kollegestraat 17.

De abonnementsprijs per jaar is 7.50 fr. meer 0,50 fr. voor verzendingskosten, en 1,00 fr. buiten het land, vooral betaalbaar. — Aankondigingen 50 centlemen per regel, de jaarlijksche per akkoord. — Vonnissen 2,50 fr. per regel.

Recht door zee!
Met 't Volk!

Alles moet ons vóór den Donderdag avond geworden. — Wij blijven vrij in te lusschen of niet — Geene handschriften worden teruggegeven. — Mededeelingen 'rechtstreeks aan den Uitgever a. u. b.

Op het Congres der Katholieken te Brussel is er weer — zooals verleden jaar — ten beste gesproken voor den Middenstand, en — ook zooals verleden jaar — nemen wij er eenvoudige van, den tot ontzenuwens toe herhaalden wensch uitdrukkende dat het eindelijk eens bij geen woorden blijve.

Want, tusschen het Congres van verleden jaar en dit is er hoegenaamd **niets** gedaan, dat stippen we ook aan..

En we zeggen nog eens 't zelfde: Middenstanders, wilt ge geholpen worden, wilt ge de parias der Kamers niet blijven, **rodt uw elgen zelven!**

Dit artikeltje is gemakkelijk — het is slechts de korte herhaling van het langere dat we er over 365 dagen aan hin-

Algemeen werd in zelde zitting opgemerkt dat M.M. Woeste en Fischer de toenadering met Holland voorstonden, om zoo den westelijken blok te vormen: België, Engeland, Frankrijk, Holland.

— Als voorbeeld voor den middenstand kan de heerlijke werking gelden van den **Boerenbond**. Die telt nu 915 gilden met 87.919 leden, wat op één jaar eene aanwinst is van 272 gilden met 27.655 leden. Er werden in 1920 gegeven 2985 voordrachten en lessen. De Standsorganisatie werd er algemeen besloten en goedgekeurd. Op 31 December bedroegen de voorschotten op oorlogschade in West-Vlaanderen door de Middenkredietkas op hare plaatselijke kassen-uitbetaald 41.771.821 fr. verdeeld over 3.365 voorschotten. De **Boerinnenbond** telt 220 gilden en bracht zijn ledental van 14.312 tot 21.116. Er kwamen 85 nieuwe spaar- en leenkassen bij, en het spaargeld steeg van 13 miljoen tot

Naar het Gerecht (?) te Leipzig.

Afb. 5: De Vaandrig van 12 juni 1921.

veeleer het tegenovergestelde: *Hoe zoudt gij gehandeld hebben, vraagt hem de president, zoudt gij ook geslagen hebben?* Schouderophalend antwoord van Kessler. De chef van de geheime politie bij het hoofdkwartier brengt ook niet veel aan ten voordele van Rahmdor en daarmee werd het verhoor van die dag afgesloten.

's Anderendaags werden nog zes "van onze mannen" verhoord plus acht of negen Duitsers onder wie Schwarz en Gassner. Indruk van onze verslaggever "Schwarz blijft toch den diplomaat van binst de oorlog. (...). Hij vroeg me "wat onthaal hem zou te beurt vallen moest hij eens naar Geeraardsbergen overkomen. 'k Speelde diplomaat tegen en 'k orakelde hen "Ge zoudt bij d'eenen wel en d'anderen slecht onthaald worden".

Schwarz zegde nooit iets te hebben

gehoord van het martelen van kinderen. Was dit werkelijk gebeurd, dan zou hij het wel vernomen hebben vermits meer andere beuzelarijen hem werden overgebracht. Gassner van zijn kant beweerde dat het hier om wraakneming te doen was. Vieweg benadrukte dat hij beklagde goed kende en dat hij hem niet in staat achtte voor het plegen van de ten laste gelegde feiten. Kortom, voor de Duitse getuigen was de Kattokop alias de Witten alias Rahmdor een heilige. Niettemin eiste het openbaar ministerie een straf van twee jaar. Op vrijdagochtend omstreeks 6 uur vertrokken de Geraardsbergenaars uit Leipzig om vierentwintig uur nadien, op zaterdag tegen 6.24 uur, terug in Geraardsbergen te zijn.

De beklagde werd vrijgesproken...

Maar, hoe is het Zwart Liesken vergaan?

Indien Oberleutnant Schwarz van alle schuld een witwasbeurt kreeg, dan had zijn Vlaamse secretaresse van het Kriegsgericht minder geluk. Marie Elisabeth Berckenbosch, algemeen gekend onder haar bijnaam *Zwart Liesken*, werd in juni 1921, misschien wel op hetzelfde moment dat haar gewezen baas de vrijspraak kreeg, door de rechtbank te Oudenaarde voor drie ten laste gelegde feiten veroordeeld tot 15+8+8 maanden gevangenisstraf en twee boetes van elk vijfhonderd frank. Welke deze feiten zijn kon voorsnog niet worden achterhaald. Van alle overige aanklachten werd ze vrijgesproken. Groot was immers het aantal getuigen, zelfs onder deze ten laste, om in haar voordeel te spreken...⁽¹²⁾.

⁽¹²⁾ Privéarchief, *De Vaandrig*, op. cit., p. 2, 3de kolom, rubriek 'Rond de wereld'.